

Poslijeratni crteži i plakati

Razdoblje poslije drugog svjetskog rata nije u dovoljnoj mjeri istraženo, dokumentirano i obrađeno, te se do podataka ne dolazi lako. Posebno je to izraženo u Rijeci, gdje su se arhivski dokumenti toga razdoblja dijelili i razmjenjivali između nekoliko arhivskih ustanova. Poslijeratne godine, pogotovo u Rijeci, bile su teške za mnoge, za Fjuman¹ posebno. Budući da ni prije drugog svjetskog rata u Rijeci nije bilo školovanja za likovnjake niti naročito visoko razvijene likovne kulture, kao ni svijesti ili interesa za bilo kakve sofisticiranije poglede, nakon rata je pak sve trebalo graditi ponovno i od temelja. Predratna je riječka (talijanska) publika uglavnom iselila iz grada, a novi stanovnici koji su u nju doselili s juga i istoka posjedovali su mnogo niži kvantum likovnog obrazovanja. No, volje i ideja za likovnim "opisnjenjavanjem", na sreću, nije manjkalo, u čemu je prednjačio riječki slikar Romolo Venucci. *"Živimo u jednoj civilizaciji i moramo živjeti u našem svijetu punom intelektualnih borbi, pa i iznaći oblik koji tu borbu izražava"*², smatrao je Venucci, a oblik izražavanja što ga je on pronašao bio je u umjetnosti. Bilo kao stvaratelj, bilo kao pedagog.

Ljeti 1945. Romolo Venucci - uz riječkog kipara Vinka Matkovića i slikara Vilima Svečnjaka - osniva Riječku podružnicu Hrvatskog društva likovnih umjetnika. U sklopu opće kulturne obnove, inicijatori osnutka ULUH-a postaju i inicijatori osnivanja Umjetničke škole. U predloženom programu te škole željelo se stvoriti *"kombinaciju između umjetničke akademije i obrtne škole, kojoj je još dodana institucija slobodnih polaznika po uzoru pariških slobodnih akademija"*³. Kako je u to doba R. Venucci bio zaposlen kao nas-

tavnik crtanja u Narodnom odboru općine Rijeka, sudjelovao je, s ostalima, u tom tzv. Tečaju crtanja, koji je brojio 50-70 polaznika i održavao se svake večeri po dva sata u zgradi Guvernerove palače.

Cijelu svoju poslijeratnu stvaralačku slikarsku i društvenu angažiranost, Venucci dijeli podjednako između umjetnika talijanske manjine, kojoj je pripadao rođenjem, opredjeljenjem i kulturom, te hrvatske sredine, kojoj je pripadao življenjem, tretirajući ih potpuno jednakopravno.

Od 1947. nadalje, sve do umirovljenja 1970., Venucci je zaposlen u prosvjeti; djelomično u Talijanskoj gimnaziji, a djelomično u osnovnim talijanskim školama "Gelsi" i "Belvedere" kao nastavnik likovne kulture, djelujući istovremeno i na večernjem obrazovanju odraslih. Cilj je njegove nastave maksimalno oslobađanje individualne kreativnosti i podsticanje subjektivne opservacije. Taj je svoj zahtjev: *"promatrati"* i *"znati gledati"* uostalom, i kasnije uvijek naglašavao na svojim satovima u školi i izvan nje.

Odmah nakon oslobođenja, u Rijeci se izgrađivao *"novi život"*, kao i svugdje na području nove Jugoslavije, ali ipak u ponešto drugačijem, specifičnom ozračju. Uz prilične teškoće zbog zategnute političke situacije, egzodusa gradskog stanovništva, pomanjkanja materijala i kadrova, ipak se, između ostalog, pokušavalo oživjeti kulturu, pa i likovnu umjetnost. Venucci, jedan od rijetkih pripadnika talijanske manjine koji nije napustio Rijeku, osjećajući moralnu i profesionalnu obvezu da *"vrši svoju dužnost"*, preuzeo je uzde u svoje ruke da ne dopusti *"izgubiti ono malo (likovnosti op. a.) što je još ostalo"*⁴.

riječkog slikara

Romola Venuccija

(1903. - 1976.)

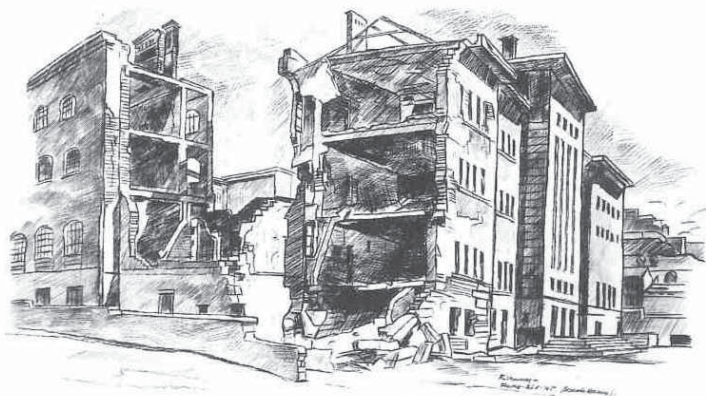
Iste godine, od 7. do 19. 8. 1945., Venucci organizira prijenos prve Izložbe umjetnika - partizana (Hrvatske) iz zagrebačke Moderne galerije u Hrvatsku čitaonicu na riječkom Korzu, zatim je ta izložba gostovala u Jakopičevu paviljonu u Ljubljani⁵.

Venucci smatra da se svatko treba uključiti na svoj način i svojim radom, pa izjavljuje: "Umjetnost nije zapomaganje ili naricanje - to su izrazi ljudske psihologije; umjetnost je izražavanje."⁶ On se prihvaća ugljena i kista, tumara po razrušenoj Rijeci, određivši sam sebi obvezu da poput kroničara pomno bilježi dokumentarističkom točnošću stupanj razrušenosti pojedinih riječkih zgrada, luke, škola, ulica, ustanova, mostova, uredno navodeći datum i mjesto obilježenog motiva. Nastaje tako neka vrsta *poratnog dnevnika likovnih zapisa* što će ga Venucci voditi i kasnije, strpljivo prenoseći iz jedne tehnike u drugu (olovka, ugljen, tuš, akvarel, pastel, ulje) različite - njegovu srcu i uspomena djetinjstva prirasle - motive rodne Mlake, Podmurvica, Gradskoga parka (Giardino Pubblico), velikoga svjetionika i Staroga grada. Shvatio je da je svjedok rušenja jednoga grada i njegove povijesti, koji naočigled nestaju, kako zbog nasilnog ratnog razaranja - bombardiranja, tako i zbog urušavanja njegova živog tkiva odlaskom njegovih stanovnika, rijeke iseljenih ljudi koja je u poslijeratnim godinama utjecala u Italiju.

1 Portret Dunje Schwalbe, 1944., ulje/platno (priv. vl.) / *Dunja Schwalbe portrait, 1944, oil/canvas (priv. owner)*

Venucci je kao svjedok puste i razrušene Rijeke, na svojoj rodnoj Mlaci, odakle je 1948. krenuo novi Autoput prema Kantridi, crtanjem popratio izgradnju te prometnice - udarničke radne akcije, svojim radom "Autostrada", skicama i crtežima olovkom, tušem i akvarelom. Venucci je slikao i druge motive iz radničkog svijeta i socijalne tematike: "Obnova" (Refineri-

2 Fiume, Scuola Manin, 1945., ugljen/papir (MGR) / Fiume, Scuola Manin, 1945, coal/paper (Modern Gallery Rijeka)

ja nafte), "Oslobođenje", "Brodovi u Riječkoj luci", "Piroscafi in riarmo"⁷ i sl. Mnogima se od tih radova socrealističkog ozračja kasnije izgubio trag (možda su preslikani), ali o njihovu postojanju svjedoče upravo crteži i skice, nedavno nabavljeni za zbirku Moderne galerije Rijeka.

Vjerojatno su takvi radovi izlagani na Smotrama talijanske kulture u Rijeci, Poreču i Puli (1948.-1950.) budući da je Venucci bio vodeći slikar talijanske narodnosti u Rijeci i Istri i od početka sudjelovao u profiliranju te kulture. Kako u poraću nije bilo lako tiskati plakate, izvodili su ih sami umjetnici. Venuccijeva su rješenja jednostavna, gotovo školska, rađena jeftinim materijalima (kreda u boji, suhi pastel, ugljen na pak-papiru) s nastojanjem da zorno, a opet simbolično, predoči sadržaj poruke. Znakovita je dvojezičnost pisanog teksta, koja implicira i tadašnje političke prilike područja kojima je plakat bio namijenjen (Rijeka-Istra). Ti su plakati ujedno i dokumenti nekim likovnim događanjima na riječko-istarskom području koja nisu dostatno zabilježena u tadašnjem tisku, a nisu bila popraćena ni drugom relevantnom dokumentacijom. Jedan najavljuje izložbu riječkog ULUH-a u čast izbora (za Narodnu skupštinu FNRJ 23.3.-7.4.1950.), a drugi je za

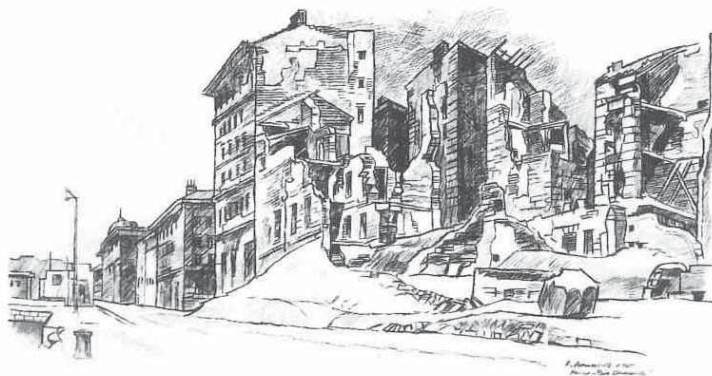
izložbu "Rassegna di cultura e lavoro degli Italiani di Fiume e Provincia", sa signaturom i datacijom: "RVenucci 50"⁸.

Zanimljivo je da je Venucci izradio nacrt plakata za Zagrebački velesajam 1948., u nekom kubističkom kvazifolklornom iskazu, ali nam nije poznato da li je rješenje ikada realizirano.

Kada pak Venucci smišlja rješenja prema vlastitim porivima, tada se ona bitno razlikuju od jednostavnih prijedloga plakatnih oglasa za izložbe.

Sačuvan je pastel s likom radnika s lopatom (bez ikakva teksta), rađen u najboljoj tradiciji Venuccijeva međuratnog izraza "allá Novecento italiano", sukladno skulpturama oblog, napetog oplošja kakve su bile aktovi "Kupačice" ili "Forza della volontà"⁹.

Posebno treba izdvojiti skicu s prikazom radnika-graditelja koji podižu razne konstrukcijske elemente pod nadzorom građevinara i inženjera, kao na nekoj pozornici postavljenoj pred modernističkom arhitekturom u pozadini, kakvu je u međuraću podizala u Rijeci talijanska vlast, posebice na Mlaku¹⁰. Ta skica u gvašu svojim monumentalističkim izrazom (naslijeđenim još iz ciklusa crteža ugljenom na temu izbjeglica s kraja trećeg desetljeća) upućuje na zaključak

3 Fiume - Riva Caraciolo, 1945., ugljen/papir (MGR) / Fiume - Riva Caraciolo, 1945, coal/paper (MGR)

da je taj crtež rađen kao prijedlog za zidnu sliku. Svojim formatom sugerira bočne zidne plohe ulaznog stubišta bivše fjumanske škole Manin (današnje O.Š. Nikola Tesla i Pedagoškog fakulteta, Ulica Josipa Brusića). Natječaj za idejna rješenja za tri zidne dekoracije objavljen je u Riječkom listu od 31.10. 1947. Prema usmenim informacijama i Venucci je sudjelovao na Natječaju, pa se sam nameće zaključak da je to bilo upravo s ovim rješenjem. No, izvedba je kasnije povjerena Vilimu Svečnjaku, i freske s motivima pionirske školske aktivnosti još su i danas na svome mjestu.

Krajem četrdesetih Venucci započinje seriju slika s motivima "Staroga grada", seriju koja će nastajati još tijekom čitava dva naredna desetljeća. Dio toga ciklusa (akvareli, pasteli i ulja) prikazan je na samostalnoj izložbi 1971. u Rijeci¹¹. Tek tada se vidjelo koliko je Venuccijevo dokumentarističko, gotovo kroničarsko djelo vrijedilo Gradu koji je zaboravio na svoje amputirane dijelove, a koje je Venucci, s posebnom ljubavlju, iskazao u intimnom dijalogu s okolinom svoga djetinjstva specifičnim - kako ga je sam nazvao - "poetskim realizmom".

Živeći poslije rata u istoj, a ipak znatno izmijenjenoj sredini, Venucci reciklira neke svoje već obrađene teme i motive iz ranijih vremena (aktovi, gradske vedute, ratne strahote), unoseći sada u njih duh i stil jednoga novog i drugačijeg vremena i prostora, čijim se sastavnim dijelom ne osjeća u potpunosti. Rezultati takva rada djeluju prilično neuvjerljivo. Nastoji biti suvremen, ići ukorak sa zbivanjima na likovnoj sceni nove države, ali se anonimno utapa u njoj, kao ničim izdvojen pojedinac, pa Zvonko Maković ispravno zapaža: "Onog časa kad se Venucci odrekne svoje radikalizirajuće prakse i kad preuzme konvencionalniji izraz, on će postati dijelom sredine. Ali, kakve sredine? Rubne, provincijalne, marginalne. Kada je Rijeka nakon 1945. uključena u sastav Hrvatske, Venucci je u toj Rijeci prepoznat kao tuđi element. Njegov se talijanski identitet nije mogao razvijati u nametnutim okolnostima. Pa čak i onda kad umjetnik radi sasvim u duhu "angažirane" umjetnosti kakvu je zagovarao komunistički režim, to je prihvaćeno kao govor drugoga."¹² Novo okruženje na Venuccija djeluje nesti-

4 Skica plakata za Zagrebački velesajam, 1948., kreda u boji/pak-papir (MGR) / Sketch for the Zagreb Fair poster, 1948, coloured chalk/paper (MGR)

mulativno, ponekad i represivno, te u takvoj kulturnoj, političkoj i radnoj atmosferi, narušena zdravlja, jednostavno ne uspijeva više dostići nekadašnje zvjezdane trenutke.

Summary

Daina Glavočić: The postwar drawings and posters by Romolo Venucci (1903-1976), a painter from Rijeka

The fact that the post-Second World War period has not been sufficiently researched, documented and processed, makes it difficult to acquire relevant data from that period. It is particularly obvious in the city of Rijeka, where archive documents of this period have been distributed and exchanged between several archive institutions.

Before the Second World War Rijeka could not provide education in visual arts. There was no awareness or interest for a kind of more sophisticated views. After the war everything had to be started anew.

The pre-war audience (of Italian origin) had main-

5 Plakat ULUH-a za Izložbu u čast izbora, 1950., pastel/pakpapier (MGR) / *ULUH Exposition Honouring the Election poster, 1950, pastel/paper (MGR)*

ly abandoned the city, and the new city population had for the most part owned a much lower quantum of visual education. However, luckily, there was no lack of good will and ideas for visual “literacy”. Romolo Venucci set the best example. “We live in one civilisation. We have to live in our world filled by intellectual struggle and we have to find a form that will best express this struggle”, thought Venucci.

Venucci shared his entire creative engagement, painting and his social activities equally, with the artists from the Italian national minority which he belonged to by birth, commitment and culture, and with those from the Croatian milieu, within which he lived.

From 1947 on, until his retirement in 1970, Venucci was engaged in education. Partly in Italian High School and partly in Italian Grammar Schools “Gelsi” and “Belvedere”, where he was employed as the Visual Arts teacher. At the same time he was teaching in the evening courses for the adults. His lectures aimed to bring about full liberation of individual creativity and stimulation of subjective observation.” In his lectures he had always emphasised the importance of the

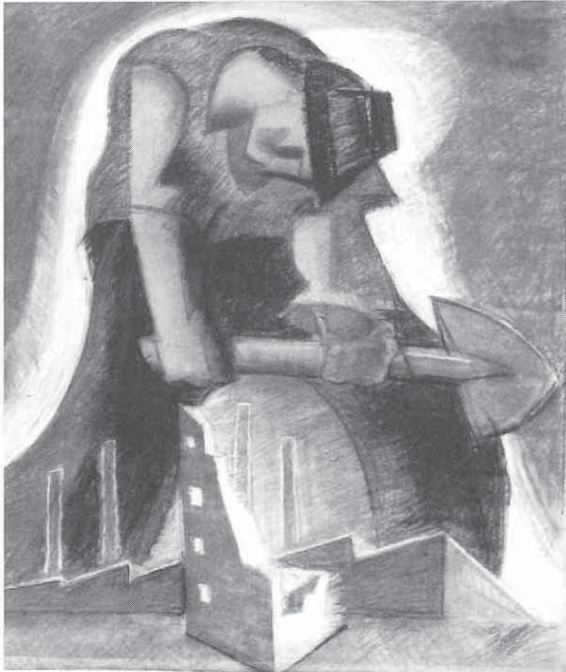
request to “observe” and “to know how to look.”

Immediately after the liberation, in Rijeka, as well as in other parts of Yugoslavia, “new way of life” has been construed. It was in a special, somewhat different atmosphere. Due to the strained political situation, exodus of the city population, lack of material and qualified manpower, the efforts to revive the culture and the visual art, too were made with great difficulty. Venucci, one of the few members of the Italian minority that did not leave Rijeka, felt a moral and professional obligation to “do his duty” and took over control determined not to allow “to lose the little that was left”.

After the war Venucci continued living in the same, and yet very much changed environment, recycling his already processed topics and motives from earlier times (nudes, city sights, war atrocities) introducing now a spirit and style of the new, different time and space, which he does not feel to be entirely a part of. Results of this work seem to be rather unconvincing. He tries to be modern, keep up with the happening in

6 Skica plakata za Izložbu talijanske manjine, 1950., pastel/pakpapier (MGR) / *Sketch for the Italian Minority Exhibition poster, 1950, pastel/paper (MGR)*

7 Radnik, oko 1945.-1950., pastel/pakpapier (MGR) / *The Worker, around 1945-1950, pastel/paper (MGR)*

the visual arts scene of the new country, but he anonymously drowns in it, as an individual without any anything to distinguish him.

Bilješke

1 Naziv za stanovnike Rijeke u doba talijanske vlasti, kada grad nosi ime Fiume.

2 Panorama, 15/1976., E.M.: "Noi viviamo in una cività, noi dobbiamo vivere nel nostro mondo pieno di lotte intellettuali e quindi trovare la forma che esprime questa lotta."

3 B. Vižintin, Katalog izložbe u čast Dana Republike, 27.11.-27.12.1986.

4 La Battana, 40/1976., (str. 30) R. Venucci: "Io tenevo quelle radini, diciamo così, quel poco che ancora rimaneva. In questo senso penso di aver fatto il mio dovere ..." (Držao sam uzde, da tako kažem, onoga što je još ostalo. U tom smislu mislim da sam izvršio svoju dužnost" - prev. autorica.)

5 Grupa autora, 1929-1950: Nadrealizam, postnadrealizam, socijalna umjetnost, umjetnost NOR-a, socijalistički realizam, Muzej suvremene umetnosti, Beograd, april-jun, 1969., str. 225.

6 Panorama 15/1976., E.M.: "... e non gridare e piagnucolare, ... l' arte é esprimere."

7 Tal. "Brodovi na vezu".

8 Izložba radova talijanske manjine održana u Riječkom neboderu, na bivšem Narodnom, sada Jadranskom trgu, kada su uz izložene učeničke radove prikazani i radovi Venuccija, Solovljeva (iz Rijeke), Mascherinija (Rovini) i Bressana (Poreč).

9 Tal. "Snaga volje".

10 Funkcionalistička zgrada R.O.M.S.A., danas upravna zgrada INA-e, Industrijska ulica.

11 "Riječki Stari grad u očima slikara", Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 29.06.1971., Rijeka.

12 Zvonko Maković, Vrijeme Romola Venuccija, predgovor Daina Baumann-Glavović, Romolo Wnoucek - Venucci (Monografija, MGR, Rijeka 1996., str. 7).

8 Skica za fresku, 1947., gvaš/papir (MGR) / *Sketch for the fresco, 1947, gouache/paper (MGR)*